

Neolitik Çağ'da Erzak Edinme Faaliyetleri; Ceytun Kültürü Örneği

AHMET KOCAİSPİR

Öz: İnsanoğlu yeme içme ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli dönemlerde farklı türlerde erzak edinme faaliyetlerinde bulunmuştur. Başlangıçta sadece avcılık ve toplayıcılıkla başlayan bu tür faaliyetler daha sonra insanoğlunun yerleşik yaşamı benimsemesi ile birlikte tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu tür erzak edinme faaliyetleri ayrıca Eskiçağ kabilelerinin ekonomisinin de temellerini oluşturmaktadır.

Ele aldığımız makalede Neolitik Çağ'da, insanoğlunun temel ihtiyaçlarından biri olan erzakın, temin edinme faaliyetleri değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Güney Türkmenistan'da yayılım göstermiş olan Neolitik Çağ Ceytun Kültürü halkının bu tür faaliyetleri ne şekilde gerçekleştirdikleri konu olarak ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Güney Türkmenistan, Neolitik Çağ, Ceytun Kültürü, Tarım, Hayvancılık, Avcılık.

Ration Activities in the Neolithic Age in Ceytun Culture Example

Abstract: Human beings, in different epochs, have engaged in various kinds of victual activities to meet their requirements of food and beverage. These activities, which initially began solely with hunting and foraging, led to the emergence of agriculture and stockbreeding activities after humanity had adopted a sedentary life. Such victual activities also form the economic basis of Ancient tribes.

In the article, we deal with one of the basic activities of human being in the Neolithic Age, that is the victual activities. In this context, the theme how the people of Neolithic Age Ceytun Culture, which were widespread in South Turkmenistan, realized these activities is the matter of discussion.

Key Words: South Turkmenistan, Neolithic Age, Ceytun Culture, Agriculture, Stockbreeding, Hunting.

Arş. Gör., Iğdır Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. Iğdır, Türkiye. E-Posta: ahmetkocaispir@gmail.com

Giriş

Orta Asya'da yerleşik yaşamın bilinen ilk temsilcisi olan Ceytun Kültürü hakkındaki bilgilere, gerek Sovyetler Birliği zamanında yapılan çalışmalar, gerek ilerleyen dönemlerde yerel arkeologlar tarafından yapılan araştırmalar sonucunda ulaşılmaktadır.

Kültür adını günümüz Güney Türkmenistan bölgesi, Karakum çölü üzerinde yer alan, kum sırtlarından bir tanesinin üzerinde kurulmuş olan Ceytun yerleşiminden almaktadır¹. Bu yerleşim yeri Ceytun Kültürü için, şüana kadar bulunmuş en eski yerleşim yeri konumundadır. Bu tanımlamadan da anlaşılacağı gibi Ceytun yerleşimi, kültürün en eski evresini oluşturmaktadır.

Ceytun kültürünün ne şekilde ve kimler tarafından oluşturulduğu hakkında ise çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Kültürün kronolojik durumu ve komşu ülkelerdeki yerleşimler ile olan bağlantısının belirlenmesi bu incelemeyi doğal olarak gerektirmektedir. Maalesef bu sorun sadece dolaylı bilgilerin mevcut olması nedeniyle çözümlenememektedir; çünkü henüz Ceytun kültürünün yayıldığı coğrafyada (Harita 1) bu kültürden önce gelen herhangi bir yerleşim bulunamamıştır.

Harita 1: Ceytun Kültürü yayılım alanı. (Kocaispir, 2017)

¹ "Arkeologiya", *Neolit Severnoy Yevrazii*, Nauk Yayınları Moskova 1996, s.16.

Yukarıda da belirtmiş olduğumuz gibi Ceytun yerleşimi bu kültürün en eski safhasını oluşturmaktadır (M.Ö. 7000 ±110). Diğer yerleşimlerden elde edilen buluntular neticesinde ise kültürün orta safhasını; Moncuklu-Depe ve Çağılı-Depe'nin en alt tabakaları ile Çopan-Depe ve Togolok-Depe'nin üst tabakaları oluşturmaktadır. Kültürün geç safhasını ise (M.Ö.5050 ±110) yine Çağılı-Depe'nin alt tabakaları ile Bami yerleşiminin 3, 4, ve 5. tabakalarının temsil ettiği anlaşılmaktadır².

Ceytun Kültürünü temsil eden bu tür yerleşimlerde çeşitli tarihlerde yapılan kazı çalışmaları neticesinde ortaya çıkarılan buluntular, bu kültüre ait gerek mimari gerek sosyal yaşam ile ilgili çeşitli bilgilere ulaşmamıza olanak sağlamaktadır. Buna göre kültüre ait yerleşim yerlerinden ele geçirilen buluntular, Neolitik Çağ Ceytun ekonomisinin temelinde ilk önce tarım, hayvancılık ve avcılığa dayalı etrazk edinme faaliyetlerinin bulunduğunu göstermektedir.

Tarım

Ceytun kabilelerinin ekonomisinde tarım en önemli, belki de en önceliklidir. Buna bir taraftan uzun süreli yerleşmiş köyler, diğer taraftan ise Ceytun sakinlerinin yaşamında büyük rol oynayan tarım ve buna bağlı ürünler tanıklık etmektedir. Örneğin köylerin tümünde yapıların inşası ve onarımında ve yine çömlek kapların yapımında kullanılan toprağa cömertçe eklenmiş çok sayıda doğranmış samanın bulunması bu durumun ispatıdır. Bunun haricinde Ceytun'daki yapıların inşası için, toprak-saman karışımı harç, zeminin, çatının kaplamasında ve birçok depo alanının inşasında da kullanılmıştır³.

Bununla birlikte Ceytun Kültürü'ne ait yerleşim yerlerinde ele geçirilen buluntular, Ceytun'luların ekmiş olduğu tahılların içeriği hakkında bazı sonuçlara varmamıza olanak sağlamaktadır. Ceytun yerleşiminde ele geçirilen buğday ve arpa tahıllarının izleri bizlere bu iki ürünün öncelikli olarak kullanıldığını göstermektedir. Ceytun köyü ile aynı zamana denk gelen Çopan-Depe'nin alt tabakalarında yine buğday ve arpa samanı ve tahıllarının izleri kalmıştır⁴. Tahılların bu iki türü Bami'deki kömürleşmiş tahılların kalıntularından da görülebileceği gibi, Ceytun kültürünün orta safhasında da tüketilmiş olduğu belirlenmiştir⁵. Ceytun kültürünün son safhasında olan Çağılı-Depe'de çift sıralı arpa

² Ayrıntılı bilgi için bkzn; A., Kocaispir "Orta Asya (Türkistan) Neolitik Çağ Ceytun Kültürü; Seramik Geleneği", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 7(2), Temmuz 2017, s. 133-135; "Arkheologiya", *a.g.e.*, s.87-97; G. F., Korobkova, *Hozyatsvennie Kompleksi Rannih Zemledelchesko Skotovodcheskili Obshestv Yuga Sssr*, Akademi Nauk Yayınları, Leningrad, 1987, s.98-99.

³ V. M., Masson, *Pasilenie Djeytun*, İzdatelstvo Nauka, Leningrad, 1971, s.140.

⁴ S. A., Ershov, "Holm Chopan-Depe", *TIIAE*, 2, Aşkabat 1956, s.19.

⁵ O. K., Berdiev, "Stratigrafia Bamiskogo Poselenia", *SA*, sayı 4, Moskova 1963, s.4.

(*Hordeum Disticum*), yumuşak buğday (*Triticum Vulgare*) ve kısa boylu buğdaya (*Triticum Compactum*) ait izler bulunmuştur⁶. Kalkolitik ve bronz çağlarında Güney Türkmenistan'daki çiftçiler de aynı tahılları tüketmişlerdir⁷.

Görüldüğü gibi buğdayın bu iki türü Güney Türkmenistan'daki erken dönem çiftçilerce yaygın olarak ekilmiştir. Kısa boylu buğday M.Ö. III bin yılların başına ait Güney Afganistan'daki tabakalarda (Mundigak II) ve İnd vadisindeki Harappa kültürüne ait yerleşim alanlarında da kullanılmıştır⁸.

Yukarıda sayılan tahıl türlerinin yetiştirilmesi şartları geniş çaplı paleocoğrafik araştırmalar sonucu belirlenebilmektedir. Yalnız kimi durumlarda doğal koşulları kimi durumlarda ise bu gözlemler sadece ön inceleme ile yapılabileceği olması nedeniyle yetersizdir.

Bölgede gerçekleştirilen jeolojik araştırmalar neticesinde, sık sık su taşkınlarının meydana geldiği anlaşılmaktadır. Bu durumda Ceytun halkının taşkın sular altında kalan alanlardaki tarlalarını nasıl işledikleri tam olarak açıklanamamaktadır. Ceytun'un kendisinde ve diğer yerleşimlerde toprağı işlemek için kullanılan çapa türü aletler, buluntular arasında yer almamaktadır.

Uzun yıllardır süren sistematik kazılara konu olan Güney Türkmenistan'daki diğer Kalkolitik yerleşimlerde de çapa türü aletler yine bulunmamaktadır. Sadece, çapanın taştan yapılmış başlığı 1965 yılında Berdiev ve Ganyalin tarafından Meana-Çaacı, bölgesindeki Çakmaklı-Depe'de, Anav IA dönemine ait tabakalarda gerçekleştirilen kazı çalışmaları sırasında bulunmuştur⁹ (Şekil 1).

Bu aletlerin sadece Anav IA tipi yerleşimlerde var oluşu muhtemelen o dönemde Güney Türkmenistan'a kadar ulaşmış olan batı kültürünün etkilerinin yansması olsa gerek. Ceytun döneminden itibaren çiftçilerin kullanmış oldukları temel aletler ise kazma sopalardan, belki de buna ek olarak ağaçtan yapılmış küreklerden ibarettir¹⁰.

⁶ O. K., Berdiev, "Chagıllı-Depe-Noviy Pomiatnik Neoliticheskoi Djeitunskoi Kulturi", *İAN TSSR*, 1, Aşkabat; 1965, s.41.

⁷ Masson, *Posilenie Djeytun*, s.140-141; "Arkheologiya", *a.g.e.*, s.93; Korobkova, Hozyatsvenie Kompleksi Rannih Zemledelchesko Skotovodcheskih Obshestv Yuga Ssr, s.99-100.

⁸ Masson, *Posilenie Djeytun*, s.141

⁹ Masson, *a.g.e.* s.142.

¹⁰ V. M., Masson, "Djeitunskaya Kultura", *TYUTAKE*, 10, Aşkabat 1960, s.62.

Karıkların oluşturulması için muhtemelen dalı çok olan sopaların kullanıldığı anlaşılmaktadır¹¹. Ceytun kültürünün son safhalarına doğru kazma sopaların ucuna takılan ağırlaştırıcı yüzükler görülmektedir¹². Bu durum tarlaların işlenmesinde kullanılan aletlerin farklılaştırıldığına işaret etmektedir. Örneğin ilkel Peru yerleşimelerindeki malzemeler arasında erkeklerin kullanmış olduğu bazen bronz uçlu ve çiftçinin ayağına denk gelecek yerde yatay çıkıntılı kazıklar mevcuttur ve kadınlar ise kazılmış toprağın yumuşatılması için taş diskli kalın kolyeleri kullanmışlardır¹³.

Ağırlaştırıcı yüzüklerin icadına kadar tarlaların hiç işlenmemiş olduğunu düşünmek zordur. Ceytunlular tarlaların ekilmesinde ve sulanmasında tamamen tabiata güvenmiş olsalar bile toprak yapıların inşasını kazma aletleri olmadan yapamazlardı; bu durumda, bu aletlerin yardımıyla onlar gerekli inşaat malzemelerini elde etmiş oldukları sonucuna varmaktayız.

Ceytun'luların tarladan mahsullerini toplamak için kullanmış oldukları aletler ise, ekilmesinde kullanılan aletlere göre daha iyi bilinmektedir. Bunlar ağaç ya da kemik temelin üzerine çakmak taşından yapılmış uçlar yardımıyla yapılmış oraklardır¹⁴.

Ceytun'daki malzemelerin arasında toplam 1097 adet çakmak taşından yapılmış orak ucu bulunmaktadır. Çopan-Depe'deki malzemelerden de belli olacağı gibi orak başına 1-3 ucun kullanılmış olduğu hesap edilirse en az 500-600 orağa denk gelmektedir. Yalnız bir yapı katı seviyesinin var olduğu süre (50-60 yıl) boyunca bu iş aleti türünün değiştirilmesi bu kadar önemli rakamlar ile açıklanabiliyor ise o zaman Ceytun'luların yaşamında bu aletin ne kadar önemli olduğu açıktır.

Bununla birlikte bu zamanda Jarmo, Hassuna ve Hacılar da elde edilmiş olan malzemelerin de gösterdiği gibi Ön Asya'daki orakların daha eğilmiş ve geliştirilmiş şekli yaygındır. Korobkova Ceytun Kültürü'nün var olduğu sürece orak uçlarının geliştirilmiş olduğunu belirtmektedir¹⁵. Ceytun Kültürü'nün erken safhalarında düz şekilli ve ucu rötüşlanmış uçlar kullanılmış, orta safhaya doğru iri ve kaba mikrolit ağızlar daha yaygındır ve bunların sayısı son safhaya doğru artmaktadır.

¹¹ V. İ., Sarianidi, "Pomiatniki Poznevo Eneolita Yuga Vostochnoy Turkmenii", *SAI*, 1965, s.7.

¹² G. F., Korobkovo, "Opredelenie Funktsiy Kostiannih i Kamennih Orudiy s Poselenia Djeitun Po Sdelam Raboti", *TYUTAKE*, 10, Aşkabat 1960,s.120.

¹³ Masson, *Posilenie Djeitun*, s.142.

¹⁴ O. K. Berdiev, "Stratigrafiya Bamiyskovo Posilenie", s.194.

¹⁵ Korobkova, "Opredelenie Funktsiy Kostiannih i Kamennih Orudiy s Poselenia Djeitun Po Sdelam Raboti", s.128.

Ön Asya'daki erken dönem yerleşik tarım kültürü alanlarının neredeyse tamamında, ocakların hemen önünde yanmış tahıl izlerine rastlanmıştır. Ceytun kültürüne ait yerleşimlerde ise yanmış buğday ve arpa taneleri Bami ve Çağılı-Depe'de bulunmuştur¹⁶. Bu durum tahılların pişirilme işleminde ev içerisinde kurulan ocakların kullanıldığını göstermektedir. Ceytun'luların her evde, özellikle küçük ebatlı evlerde evin önemli bir kısmını işgal etmiş olan iri ocakları bulundurmaya çalışmış olmaları bu durumdan kaynaklanmaktadır.

Hayvancılık

Ceytun'luların ikinci tür erzak edinme faaliyetleri arasında hayvancılık ya da avcılık olduğunu net olarak belirlemek zordur. Ama Ceytun kültürünün erken safhalarında avcılığın önemi çok büyüktür, 1957-1958 yıllarında gerçekleştirilmiş kazı çalışmaları sonucunda elde edilmiş olan osteolojik malzemeleri inceleyen Rus araştırmacı Shevchenko toynaklı hayvanların dört ana grubunu belirlemiştir: sakallı keçi, yaban koyunu (*Ovis Orientalis*), keçi ya da koyun ve ceylan¹⁷.

Koyunların evcilleştirilmesi hakkında yargıya varmak güç, ama muhtemelen ilgili sürecin Ceytun kültürünün var olduğu dönemde, hatta mezolitik çağda bile görüldüğünü söylemek mümkündür. 1962 - 1963 yıllarında Ceytun'da yapılmış olan kazı çalışmaları sonucu elde edilmiş olan malzemelerden yola çıkılarak, 9 baş ceylan ve 28 küçükbaş hayvanların (koyun ya da keçi) mevcut olduğunu, bunların arasında evcilleştirilmiş olanların da mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Ceytun kültürünün sonuna doğru büyükbaş hayvanlar da evcilleştirilmiştir¹⁸. Örneğin Çağılı-Depe'de gerçekleştirilmiş olan kazı çalışmaları sonucunda elde edilmiş olan kemik kalıntıları evcilleştirilmiş boğaya ait olduğu anlaşılmıştır¹⁹.

Bu oran hayvancılığın avcılıktan daha üstün olduğunu göstermektedir ve kalıntılar içerik olarak sonraki kalkolitik yerleşimlerde bulunmuş hayvanlara ait kalıntılara daha yakındır²⁰.

Ceytun'daki hayvancılığın özelliği tam olarak açıklığa kavuşmuş değildir. Güney Türkmenistan'daki kalkolitik yerleşimlerde de olduğu gibi Ceytun'un kendisinde ağıl ya da ahır olarak kullanılmış olabilecek yapılar bulunamamıştır. Kısmen bu amaçla evler arasında sıkışık kalan

¹⁶ Masson, *Posilenie Djejtun*, s.145.

¹⁷ A. İ., "Shevchenko, "K İstorii Domashnih Jivotnih Yujnogo Turkmenistana", *TYUTAKE*, 10, Aşkabat 1960, s.465.

¹⁸ Masson, *Posilenie Djejtun*, s.147; Korobkova, Hozyatsvennie Kompleksi Rannih Zemledelchesko Skotovodcheskih Obshestv Yuga Sssr, s.101-102.

¹⁹ Berdiev, "Chagılı-Depe-Noviy Pomiatnik Neoliticheskoi Djejtunskoi Kulturi", s.42.

²⁰ Masson, *Posilenie Djejtun*, s.147-148.

depo alanları da kullanılmış olabilir. Ceytun'daki avlularda bulunmuş olan kahverengi tabakalar burada hayvanların tutulmuş olmasına bağlanmaktadır. Bir başka varsayım ise, hayvancılığın çobanların küçükbaş hayvanları dışarıda otlatılması şeklinde gerçekleştirilmiş olabileceği yönündedir²¹.

XIX. asırda Ceytun kültürünün yaygın olduğu Aşkabat bölgesi yıl boyu hayvanları meradaki otlarla tutmaya yarayan otlaklarıyla en iyi bölgelerden biri olarak bilinmektedir. Aynı zamanda hayvanlar ilkbahar ve yaz dönemlerinde dağ eteklerindeki düzlüklerde bulunan mera otlaklarında tutulmuş, sonbaharda ise demiryolu ötesindeki kumluk alana gönderilmektedirler. En azından Ceytun yerleşimlerinde herhangi bir ağıl ya da ahır olarak kullanılabilen yapıların olmaması²² böylesi hayvancılık tekniğinin daha M.Ö. VI bin yıllarında kullanılmış olduğunu göstermektedir.

Büyükbaş hayvanların daha geç evcilleştirilmiş olması ve sürüde fazla olmayışı doğal şartlar ile açıklanmaktadır: Bölgede hakim olan, kurak iklim, ova ve çöl ortamı koyun ve keçilerin yetiştirilmesi için daha elverişlidir.

Avcılık

Osteolojik malzemeler Ceytun ekonomisinde erzak edinmenin üçüncü türü olan avcılık hakkında farklı bilgiler vermektedir. Sakallı keçilerin evcilleştirilmiş olması hesaba katılınca yine Ceytunlular'ın tüketmiş olduğu etin %25'ini avcılıktan elde edilmiş oldukları anlaşılmaktadır. Yine hayvan türleri arasında birinci sırada ceylanlar (36 numune), sonra yaban koyunu (18 numune) ve domuz (2 numune) bulunmaktadır. Birkaç adet kürk hayvanı da bulunmuştur: tilki (9 numune) ve kedi (2 numune). Üç numune halinde kurt da bulunmaktadır.²³ Araştırmacı Shevchenko avlanılmış kürk hayvanlarının gövdeleri hemen o yerde parçalanmış olabileceği yönünde düşüncesi bulunmaktadır.²⁴ Çağılı-Depe'de etinin tüketilmesi amacıyla avlanan hayvanların sayısı bakımından ceylan (7 numune) ve kulan (7 numune) eşit miktarda bulunmaktadır. Kürk amaçlı avlanan hayvanlardan ise tilki (5 numune) bulunmaktadır; tilki kürkü halen Çağılı-Depe yakınlarında dahil olmak üzere Güney Türkmenistan'ın birçok bölgelerinde oldukça yaygındır²⁵. Kuzey Anav tepesi ve Geoksür vahasında elde edilmiş malzemelere göre kalkolitik çağda ceylan ve kulan avcılığı önceliklidir²⁶.

²¹ Masson, *a.g.e.*, s.147.

²² Masson, *a.g.e.*, s.148-149.

²³ Masson, *a.g.e.*, s.150.

²⁴ Shevchenko, *a.g.m.*, s.465.

²⁵ Berdiev, "Chagılı-Depe-Noviy Pomiatnik Neoliticheskoi Djeitunskoi Kulturi", s.44.

²⁶ İ. N., Hlopın, "Geoksurkaia Gruppya Poseleniy Epohı Eneolita", Akademi Nauk Yayınları, Moskova 1964, s.47.

Büyük bir ihtimalle eski Ceytunlular sulanma yerlerinde hem ceylanları hem de kulanları avlanmışlardır. Hem Ceytun'da hem de Gari-Kamarband'da kollektif özelliği taşıyan, büyük sürülere ve köpeklerin de yardımıyla yapılan baskın şeklindeki avcılığın mevcut olduğu yönünde çeşitli varsayımlar bulunmaktadır²⁷.

Hem Ceytun dönemi, hem de bundan önce gelen mezolitik çağda kullanılmış olan ilkel avcıların kullandığı silahlar hakkında şuana kadar elde edilmiş hiçbir bilgi yoktur.

Oldukça gelişmiş ve çok çeşitli çakmak taşı endüstrisinin var olmasına rağmen arkeologlar için alışılmış aletlerden ok ya da mızrak uçları, Ceytun yerleşiminin kendisinde bulunamamıştır²⁸. Bu durumda, mızrak, yay ve okların kullanılmadığı, sulanma yerlerinde ya da kollektif biçimde gerçekleştirilen her türlü avcılık faaliyetlerinin nasıl ve ne şekilde olduğu yönünde çelişkiler ortaya çıkmaktadır. Bu çelişkili durum mezolitik yerleşimler örneğinde daha net belirlemektedir. Bu döneme ait yerleşimlerde de, temel gıda malzemelerinin avcılıkla edinilmiş olmasına rağmen mızrak ve ok uçları hiç bulunamamıştır²⁹. Böylesi bir durumda, Güney Türkmenistan'ın, geometrik şekilli mikrolitlerin yaygın kullanımı ile çeşitli silahların yapıldığı bölgeler arasında olduğu sonucuna varılabilir.

Bununla birlikte, Ceytun kültürüne ait olan, Çopan-Depe ve Çağılı-Depe'nin üst tabakalarındaki mızraklar için kullanılmış olan, konik ve yumurta şekilli, taş ve toprak uçlar bulunmuştur³⁰. Bu şekilde olan mızrakların uçları demir çağının başlangıcına kadar Güney Türkmenistan'da kullanılmıştır³¹. Araştırmacı Korobkova bu tür uçların halen Tacikistan'da kullanılmakta olan yaylarda da bulunduğunu belirtmektedir³².

Avcılık ve hayvancılık faaliyetlerinin bir sonucu olarak üretim alanlarının içinden derinin işlenmesi önemli yere sahiptir. Bu anlamda, avcılık ve hayvancılık Ceytunlulara yeterli ölçüde hammadde temin etmiştir. Ekonominin bu gelişmiş alanı oldukça zengin alet takımına sahiptir ve aletler üretim sürecinin farklı safhalarında kullanılmıştır. Yeni yüzülmüş derinin iç yağlarından ve kaslardan temizlenmesinde Korobkova'nın yan kazıyıcı olarak adlandırdığı çakmak taşından

²⁷ Masson, *Posilenie Djejtun*, s.150-151.

²⁸ Masson, *a.g.e.*, s.150-151.

²⁹ Masson, *a.g.e.*, s.152.

³⁰ Masson, *a.g.e.*, s.152-153.

³¹ Hlopın, *a.g.m.*, s.49-50.

³² Korobkova, "Opređenje Funktsiy Kostianih i Kamennih Orudiy s Poselenia Djeitun Po Sdelam Raboti", s.126.

yapılmış mikrolitler kullanılmıştır³³ (Şekil 2). Yine bu safhada hayvanların kürek kemiklerinden yapılmış olan kaba kemik kazıyıcılar da kullanılmıştır (Şekil 3). Eğer temiz deri ihtiyacı varsa elde olan ham maddenin işlenmesindeki bir diğer süreç ise derinin yünden temizlenmesidir.

Başlangıcı daha paleolitik çağa denk gelen derinin işlenmesi ve üretimi neolitik Ceytun'da en tepe noktasına ulaşmıştır. Muhtemelen deri sadece elbise üretiminde kullanılmış olmakla sınırlı kalmamış olup aynı zamanda deriden çeşitli çuvalar, çantalar, kutular ve benzer ürünler kirişlerle dikilerek yapılmıştır. Dokumacılık ise var olmuşsa bile bu dönemde daha başlangıç etabında olduğu anlaşılmaktadır. Etnoğrafik paralellerin de gösterdiği gibi deriden çeşitli ürünlerin yapımı sırasında iğne ya da delici alet yardımıyla kenarlarda delikler yapılmış ve kiriş bu delikten geçirilerek bir nevi dikim işi yapılmıştır³⁴. Görünüşe göre Ceytunlular da deriyi bu şekilde işlemişlerdi, çünkü delici aletler ve iğneler tüm bölgede bol miktarda bulunmuştur.

Sonuç

Ceytun kültürünün ekonomisi detaylı araştırma açısından büyük bir ilgi uyandırmaktadır. Erken dönem yerleşik tarım ekonomilerinin, çoğunlukla arkeolojik raporların son kısmına eklenen, anlamsız ifadelerden uzak bir şekilde incelenmesi, zamanla ilkel yaşam tarihi sorunlarının derinlemesine çözümü için oldukça güvenilir gerçeklere dayalı veri tabanının oluşturulmasına imkan sağlamaktadır.

Ceytun ekonomisinin bazı yönleri, ilk önce Ceytun'un tamamen kazılmış olması ve ilgili aletlerin detaylı bir şekilde incelenmiş olması sayesinde oldukça detaylı biçimde nitelendirilebilir.

Tarım alanında hasadın kaldırılması sırasında kullanılan orakların yapımında çakmak taşından yapılmış uçlar kullanılmıştır. Avlanılan hayvan etinin parçalanmasında ve derisinin işlenmesinde yine çakmak taşından yapılmış bıçaklar kullanılmıştır. Ceytun kültürüne ait yerleşimlerde benzer aletlerin sayısı 106 olup neredeyse her bir ailede bu tür alet mevcuttur. Bu açıdan baktığımızda Ceytun çakmaktaşı endüstrisinin oluşmasının temelinde beslenme ihtiyacının olduğu açıkça görülmektedir.

Ayrıca evlerdeki ocakların önünde yanık izlerinin bulunması ise, burada etin pişirilmiş olabileceğine işaret eder. Bununla beraber suyun ateş üstündeki kaplara konularak kaynatılmış olması da oldukça mümkün görünmektedir. Buradan hareketle Ceytun çanak-çömlek

³³ Korobkova, *a.g.m.*, s.128.

³⁴ Masson, *Posilenie Djejtun*, s.156-157.

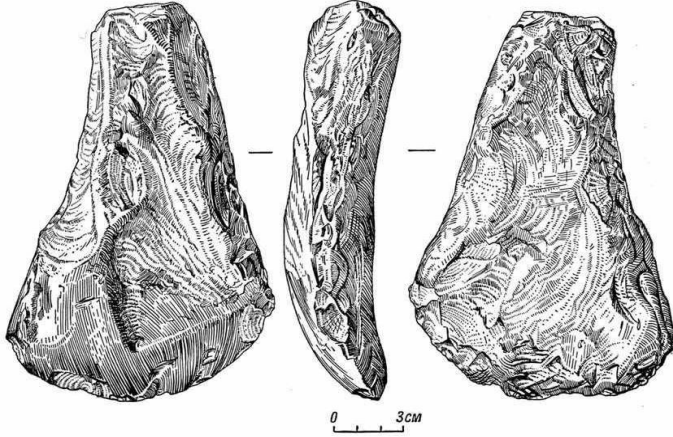
endüstrisinin oluşumunun temelinde yine gıda edinme faaliyetlerinin olduğu aşıkardır.

Elde edilen buluntulardan hareketle, gıda maddelerinin üretilmesi ve elde edilmesi Neolitik Çağ Ceytun ekonomisinin temellerini oluşturduğu açıkça görülmektedir. Bununla birlikte bu ekonomik alanların desteklenmesi için ve özellikle elde edilmiş ürünlerin işlenmesi için bir dizi ev aletlerinin çalışır halde olması gereklidir. İlkel ekonominin bu alanı ise maddi ve manevi kültürel olmak üzere o dönemdeki toplumun bir dizi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla işlemektedir. İnsanoğlunun temel ihtiyaçlarından biri olan erzak edinme faaliyetleri de ilkel zanaatların oluşumunun önünü açmıştır.

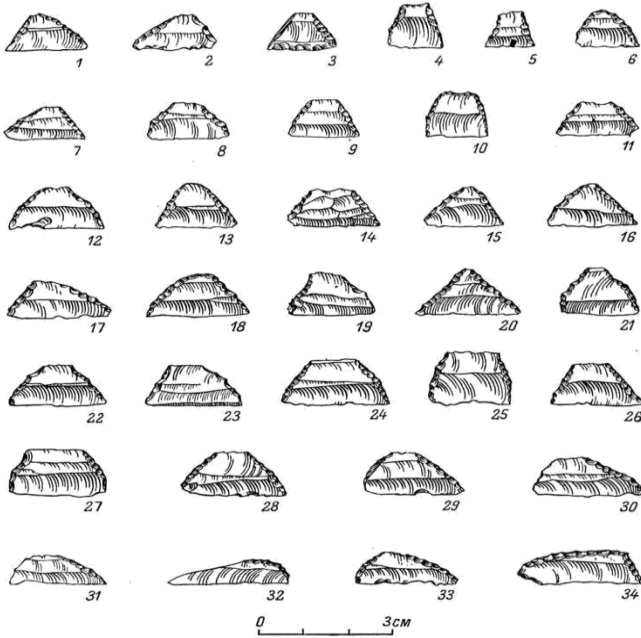
Kaynakça

- “Arkheologiya”, *Neolit Severnoy Yevrazii*, Nauk Yayınları Moskova 1996.
- BERDİEV, O. K., “Chagıllı-Depe-Noviy Pomiatnik Neoliticheskoi Djeitunskoi Kulturi”, *İAN TSSR*, 1, Aşkabat, 1965, s.26-43.
- BERDİEV, O. K., “Stratigrafiya Bamiyskovo Posilenie”, *Sovetskaia Arheologia*, Sayı 4, Akademi Nauk Yayınları, Moskova, 1963, s.188-194.
- ERSHOV, S. A., “Holm Chopan-Depe”, *TİİAE*, 2, Aşkabat, 1956, s.18.
- HLOPİN, İ. N., *Geoksurskaia Gruppa Poseleniy Epohu Eneolita*, Akademi Nauk Yayınları, Moskova 1964.
- KOCAİSPİR, A., “Orta Asya (Türkistan) Neolitik Çağ Ceytun Kültürü; Seramik Geleneği”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 7(2), Temmuz 2017, s.133-148.
- KOROBKOVA, G. F., *Hozyatsvennie Kompleksi Rannih Zemledelchesko Skotovodcheskih Obshestv Yuga Sssr*, Akademi Nauk Yayınları Leningrad 1987.
- KOROBKOVO, G. F., “Opredelenie Funktsiy Kostiannih i Kamennih Orudiy s Poselenia Djeitun Po Sdelam Rabotu”, *TYUTAKE*, 10, Aşkabat, 1960, s.110-133.
- MASSON, V. M., “Djeitunskaya Kultura”, *TYUTAKE*, 10, Aşkabat 1960, s.37-109
- MASSON, V. M., *Pasilenie Djeitun*, İzdatelstvo Nauka, Leningrad 1971.
- SARİANİDİ, V. İ., “Pomiatniki Poznevo Eneolita Yuga Vostochnoy Turkmenii”, *SAİ*, 1965, s.5-54.
- SHEVCHENKO, A. İ., “K İstorii Domasnih Jivotnih Yujnogo Turkmenistana”, *TYUTAKE*, 10, Aşkabat 1960, s.464-477.

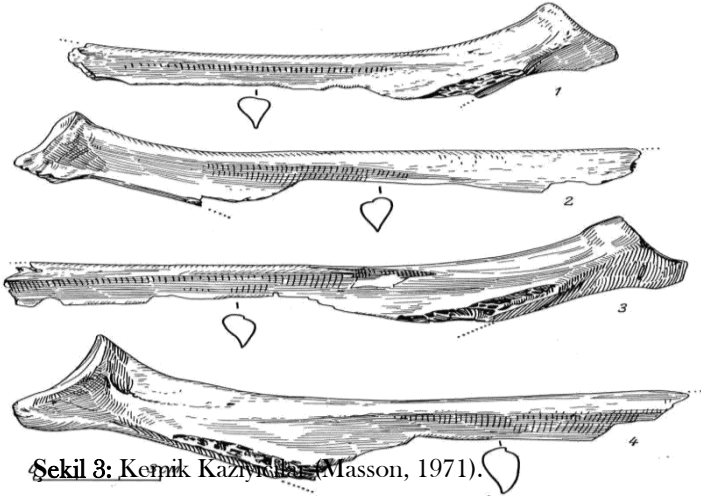
Ekler

Şekil 1: Çakmaklı-Depe'de Bulunmuş Taş Çapa (Masson, 1971).

Şekil 2: Geometrik Şekilli Ön Kazıyıcılar (Masson, 1971).

Şekil 3: Kemik Kazıları (Masson, 1971).